

Lust Iván: „Vágy és hatalom”

VÁLOGATOTT ÍRÁSOK

Szerk.: Barcy Magdolna. Oriold és Társai kiadó, Bp., 2009. 552 old., 3900 Ft

Lust Iván pszichoanalitikus és bölcselő 2006-ban, hatvan éves korában hunyt el. A pszichoanalízis budapesti iskolájának követője volt – nemcsak gyógyító munkájában, hanem látóköre tágasságában és abban is, amit megfigyelni és értelmezni próbált. Hivatásszerűen foglalkoztatták a lelki működés szabályszerűségei, de ezen túl a lélek „odakint”-je is, a társas világ történései, a társadalmak szervezete, a kultúrák jelentésvilága, a szociokulturális tartalmak és mintázatok mint a psziché analizéséhez hozzátartozó összefüggések.

Tanulmányai gyűjteményével figyelme eredetiségének és szelleme gazdagságának ajándéka jut el az olvasóhoz. Sok mindenről szólnak ezek írások. Főleg persze pszichoterápiáról, annak eredeti és újabb kérdéseiről és gyakorlati módszereiről, de általánosabb, „kulturakritikai” szempontjairól is. Az egyik fejezetben a pszichoterápiás csoportokról, a csoport modelljeiről és kollektív folyamatairól, személyközi és csoportos eseményekről, a terapeuta helyéről olvashatunk. Ezt követi a módszerek vizsgálata. Több cikket írt Lust Iván a segítő gyakorlatról és konzultációról, továbbá a fogyasztói társadalomról is mint „a tudattalan gyarmatosításának” közegéről.

Leginkább mégis a serdülőkorai személyiségzavarok terápiája iránt érdeklődött. Nem véletlenül. A serdülőkorai zavarok jelentőségével régóta számol a lélektan – főként Charlotte Bühler 1922-ben publikált *Das Seelenleben des jugendlichen* című úttörő munkája óta. A huszadik század közepén azonban Erikson új szempontok szerint értelmezte ezeket a zavarokat. Szerinte az életút új szakaszait előretartó és specifikus válságokon keresztül érjük el, a serdülőkor néhány éve alatt pedig az identitás megteremtésének kérdései állnak az életkorra jellemző válság centrumában. Csakhogy az 1970-es

évek elejétől – éppen Lust Iván pályájának kezdetén – olyan változások kezdődtek el az ipari társadalmakban és a modern kultúrában, amelyek a serdülőkorra is kihatók. Létrejötték a posztindusztriális társadalmak és a posztmodern kultúra mintázatai. Ezt az átalakulást a népesség kutatása „második demográfiai átmenetként”, az ifjúság szociológiája a serdülőkor elnyúlására vonatkozó „posztadoleszcenciaként” tartja számon.

A szociokulturális világ új mintázatai között megjelentek a serdülőkorai zavarok új tünetei is. Ezekkel találkozott terápiás gyakorlatában Lust Iván. Joggal írta: „Kultúránk szinte támogatja a fejlődés nárcisztikus, regreszív szinteken történő megrekedését” (364. old.). Több írásban is megpróbálta feldolgozni mindenek okait és következményeit, a fejlődési elakadások, megoldási kísérletek folyamatait. A serdülőkorai zavarok elemzéséhez maga is új fogalmakat keresett és talált, olyanokat, mint amilyen például az „identitás-protézis” és a „patológias tárgyasználat”.

Rendkívül érzékenyen érintették a személyes autonómiát fenyegető erők, amelyeket a kötet címadó tanulmánya tárgyal (eredetileg a *Thalassa* című pszichoanalitikus folyóiratban jelent meg). Ez a nagyszabású dolgozat alcíme szerint „A pszichoanalitikus kultúrakritika szükségességéről” szól, de nemcsak programot fogalmaz meg, hanem gyakorlati törekvéseket is megjelenít, amikor arra próbál válaszolni, milyen általános érvényű, elméletileg érvényes tapasztalatot nyújt a pszichoanalitikus praxis.

Lust abból indult ki, hogy a pszichoanalízis hivatása a szabadság fokozása, s hogy a hatalom humanizálásának programja (Bibó) egyesíthető a pszichoanalitikus értelmezés programjával. De azt is tudta, hogy „az elfojtó instancia egy társadalmi tény” (238. old.), s hogy a terapeuta nem hagyhatja figyelmen kívül a hatalom és tekintély alakzatait, intézményeit. Nem fogadta el a szubjektum passzivitását feltételező magyarázatokat, amelyek kizárólag a „rossz társadalom” felelősségére hivatkoznak, elterelve a figyelmet a szociálisan konstruktív szubjektumról, az egyénről, aki részt vesz társas viszo-

nyai alakításában és létrehozza társadalmát.

A pszichoterapeutának egy gyerekkel van dolga, de tudja, hogy a zavarok hátterében ott vannak a szülők, a rokonok, a pedagógusok, s ott van a nyílt és rejtett hatalmak munkálkodása. E hatalmak közül nagy jelentőséget tulajdonított a „mutáns autoritásoknak”, amelyen a diktátorok, illetve a mai demokráciákban a szakértők.

A „szakértői tekintély” szorosan kapcsolódik a tömegkultúra hatáshatáshoz, melyek átszövik felnőttek és gyerekek mindennapi életét. A gyerekekkel foglalkozó segítők és terapeuták jól érzékelik azoknak a kultúraipari produktumoknak (tévéműsoroknak, elektronikus játékoknak) a veszélyességét, amelyeket a szülők meghitt családi együttlét helyett kínálnak fel gyermekeiknek. Lust Iván e „helyettesítésen” gondolkodva fejt ki nézetét a gondoskodásról és a gyógyításról, bemutatva egyik serdülőkorú páciensek esetét.

Az eset igen érdekes gondolathoz vezetete el. „Identitás-protézisnek” nevezte el azokat a magatartásmintákat, mozdulatokat, divatos jelzéseket és attitűdöket, amelyek a normalitás látszatát nyújtják az ilyenekkel élő egyénnek. A fogyasztói társadalom és a tömegkultúra nap mint nap ezrével kínál ehhez javakat és szolgáltatásokat. Az életkori feladattal küzdő serdülő gyakran vesz igénybe ilyen „identitás-protéziseket”, de ebben (például korábbi traumatizáltsága miatt) elakad. A javak és szolgáltatások hozzájárulhatnak felnőtte válásához – de csak akkor, ha életkora előrehaladtával változtatni tudja őket. Csakhogy nem mindig képes erre. „Ha az identitás-protézisek váltogatása elakad, akkor a protézis szervül és bizonyos karaktervonások hordozója lesz.” (271. old.)

Lust Ivánt láthatóan foglalkoztatta a pszichoterápia helye a jelenkori kultúrában és a kultúra helye a pszichoterápiában, de nem akart új pszichoterápiás rendszert létrehozni. Művelt bölcsesség sugárikötetéből. Műveltségében persze első helyen a lélek elemzői állnak – mindenki előtt Freud, aztán Ferenczi, Fromm, Reich, a külföldi és hazai kortársak –, de rögtön utánuk a filozófusok és társada-

